

PETITA SIMFONIA
P A S T O R A L
(SENSE PASTORS)
PER A MARIÀ
VILLANGÓMEZ

L'any 1989 Marià Villangómez era entrevistat per Jaume Galmés, per a una revista de Mallorca, com el mateix poeta ens recorda al llibre *Parlar i escriure*, publicat per Columna l'any 1994. Allí Villangómez ens diu que té només còpia de les preguntes i respostes, però no del lloc imprès on va eixir publicada, i per això creu que l'aparició no fou íntegra. Tant fa, perquè la còpia ens serveix, una vegada publicada en llibre, com a entrevista real. Hi ha un moment que, entre d'altres qüestions interessants, Galmés li pregunta si la seua poesia és bucòlica o pastoral –no era mala l'observació atés el perill d'una mala lectura fruit de la pressa o de la mandra. La resposta de Villangómez és taxativa: «no, mai», i especifica que en tot cas seria «rural». Però una mica més endavant Galmés torna a fer la mateixa pregunta amb una petita variació en referència a un poema titulat «La poesia», que obre *El cop a la terra*, amb la dualitat vida senzilla/poesia com a fons. Aquesta vegada la resposta és encara més ferma, però també una mica irònica: «veig com una obsessió vostra respecte als pastors». En tot cas, afirma ara, seria «geòrgica», perquè es tracta del camp vertader de l'Eivissa d'aquells anys, en el sentit, diu, de «distribuïda en terrenys treballats, transformats, productius».

Ramon
Guillem

R

17

És, precisament, en el poema: «La poesia», on apareix aquest paral·lelisme entre el conreu del camp i el conreu de l'art, entesos ambdós com una tasca humil on «cadascú va a la feina / que li pertoca» i amb els seus propis instruments que no són lírics ni idealitzats sinó fruit del treball constant, bells perquè són humans i perquè van units a la terra. El poeta, doncs, no creu en l'ègloga, en una falsa postal de coloraines campestre perquè, com deia Spinoza, la natura no és bona ni mala, simplement és. La seua no és una poesia descriptiva, sinó subjectiva. «El paisatge, / avui, ets tu. La teva / ànima és qui l'engronsa», ens diuen uns versos d'*Els dies*. Villangómez, encara, s'excusa per fer servir els camperols com a tema, tal com van fer Virgili, Bassano i «el gran músic alemany», és a dir, Beethoven. No cal donar-hi gaires voltes per arribar a la conclusió que es refereix a la sisena simfonia, aquella que hom coneix amb el nom de la *Pastoral*. Hauríem de recordar ara que la idea de Beethoven a l'hora de compondre aquesta simfonia no era la mera descripció d'un paisatge, sinó la impressió anímica que aquest paisatge li despertava. Com es diu al mateix programa de la simfonia: «abans expressió d'un sentiment que no pas pintura». I a pesar d'això, com en l'obra de Villangómez, de vegades els tòpics s'han fet pas, i només s'ha fet referència a l'aparent pintura descriptiva. Potser no és casualitat que a «La poesia», aquell poema de què parlàvem, Villangómez fera clara al·lusió al músic alemany.

Sóc dels qui creuen, com Josep Maria Llompart, que l'obra del nostre poeta té una profunda unitat. Una unitat sense blocs rígids que la conformen, on la delimitació de les parts moltes vegades és aparent: hi ha una evolució, és clar, un domini de la tècnica, una maduresa, que creix en cada llibre, però, en el fons, la música és la mateixa. Caldria parlar millor de coherència, d'ampliació dels temes, de variacions, de moviments diversos, sense oblidar alguna que altra tombarella imprevista que no per això trenca la unitat, l'harmonia necessària fruit de

l'acoblament entre termes oposats. Una unitat que més que buscada senzillament li és donada: trobada, diríem. Perquè, al capdavant, com en tot gran poeta, el poema va més enllà d'ell mateix. I a pesar d'un possible pla previ –pla que de vegades no existeix: el punt de partença pot ser una sensació o una emoció sobtada– sempre és el poema el que guanya, perquè avança amb la seua lògica pròpia: la que només imposa l'art amb les dosis d'irracionalitat que hi calga. No hem de caure en paranys: l'obra de Villangómez és un tot, però no és un edifici on l'arquitecte ha previst que cada maó ha d'estar en el lloc que pertoca perquè l'edifici no s'ensorre. És una obra viva, i això encara fa més admirable aquella unitat que ens parla d'un organisme viu, en constant expansió.

M'agradaria proposar-los ara un joc, si ho volen una mica arriscat, però que descansa i referma aquesta idea de la unitat de què parlava. Mentre escrivia aquestes paraules escoltava la sisena de Beethoven i de sobte m'ha semblat descobrir com una correlació estranya entre la música i l'obra de Villangómez. (M'hi ha fet pensar també la lectura recent d'un text de Garcia Berrio que relacionava l'obra de Wallace Stevens amb la de l'escultor Miquel Navarro, una pirueta intertextual –*ekfrasis*, en diuen– ben difícil, tot i les diverses incompatibilitats mútues, però captivadora, oberta a múltiples cruïlles i juxtaposicions.) Al capdavant, la poesia de Villangómez –però també la prosa, i, per descomptat, les traduccions– forma un tot que podria interpretar-se, que podria llegir-se, no com un conjunt d'obres ben diverses entre si, sinó com una obra coral i oberta, única, amb tots els seus moviments, variacions i cadències, talment una simfonia. I jo crec que aquesta només pot ser la *Pastoral*.

Vejam, doncs. Som al primer moviment, a l'*Allegro*. Hi ha la repetició d'una melodia que ens parla d'estabilitat, de pau pregona, d'un temps immòbil. El director Xavier Güell ens parla de la necessitat de crear una sensació d'absoluta naturalitat.

Sensació, per cert, que ja apareix als primers versos de Villangómez, i que ha de continuar i refermar-se en la resta de la seua obra. És allò que amb la lectura dels escriptors anglesos va descobrir Cernuda: per a ser més profund l'efecte poètic, la veu no ha de cridar ni declamar. Com en Thomas Hardy, per exemple, un dels poetes, per cert, que anys a venir ha de traduir –i potser no per atzar– Marià Villangómez. És ara el temps d'un llibre com *Elegies i paisatges*, escrit entre els anys 1933 i 1943. De fet, en aquest llibre ja se'ns presenta en un poema com «Terra natal», amb només catorze versos, el que serà l'amalgama de la major part dels temes que conformaran la seua poesia: el paisatge, l'home, el pas del temps, l'amor, la llengua. «Arrelar, com un arbre, dins la terra: / no ser núvol endut d'un poc de vent.» L'enllaç, la continuació amb el llibre posterior, *Terra i somni*, és natural, sense cap salt abrupte –de fet, alguns poemes de la primera edició han estat inclosos després al primer recull, i els primers poemes de la part II, per si hi havia cap dubte, ho pregonen amb fermesa– i ara el tema del llibre és una perfecta mixtura entre el paisatge i l'amor. Perquè l'amor i el desig fosos amb la terra –mireu, ja som a l'*andante*, com si fórem talment a la vora d'un rierol amb l'estimada– és ara l'únic tema indestriable: «Fóres tan bella, oh, tarda, si l'amor, com una ona / contínua, no m'hagués acostat aquest camp / que als seus límits d'escuma l'aigua ens dóna...?» («Darreries d'estiu»). L'amor, com a realitat del somni.

Els dies, el llibre següent, encara continua, en la primera part, amb l'alè de *Terra i somni*, deixant de la llum anterior. Però és la part que el poeta titula «Intermedi» on el llibre adquireix una veu pròpia, un registre diferent, com un petit indicatiu de canvi i obertura: són els «Tres sonets al vent», però també «Poemes d'oblit» i «El poeta». «Quants de sols i mirades, / de mots atresorats, / d'arrecerats, tous pensaments, / reposen, dormen, / abraçats a l'amor! / Calleu! ¿D'on ve aquest gaudi / que amb la llum es recolza sobre els boscos?». És l'alegria, és la

primavera que comença, és la gran festa nocturna, la «meravella... de la volada més alta de la llum». És clar, ara som a l'*scherzo*.

Però, també, entre els sons de la dansa hi ha ocult el parany de l'ombra. Un tro llunyà irromp en la festa: preludi del mal oratge, aquell emmudiment sobtat és, al final del llibre, present al poema «Crepuscle»: «Avança el gos obscur / de la nit, ensenyant-nos / entre el dentat de serres, / com un ocell ferit, / el cos retut del dia, / sagnant, encara tebi, / amb l'ala que pel sòl, / estirada, rossega.» Després, arriba la tempesta, sense interrupció, ensordidora, l'hora de la por, aigua de vendaval. És l'*allegro*. És *Els béns incompatibles*. O com el diu el mateix poeta: versos amb «la força del torrent», que esclaten sobretot en la part titulada «Tristesa que és amor», per a mi, un dels cims de la seua poesia. És la naturalesa implacable, sense control, els impetuosos versicles nascuts en l'insomni: «Oh marea escumosa, somoguda, puixant, / novament aixecada cap als meus estels vertaders, / inquietud, anhel, joia angoixosa, foc, / esguarda'm submergit sota onades altíssimes / o alçat damunt d'abismes amb un fruit a la mà».¹

Encara que en aquest llibre el grup de tankes de *Cap a un hivern*, apareguen abans, la seua escriptura fou posterior. Aquest petit recull reflecteix la retirada de les ones tumultuoses, el sentit de les aigües tornant a la quietud. La transparència, però també la profunditat, la serenor: arriba la condensació i la perfecció dels *Sonets de Balansat*, com l'*Allegretto*, el darrer moviment que ara comença, l'acció d'agraïment després de la tempesta, com un cant de reconeixença a la vida renovada.

1. He cregut veure en aquest recull cert ressò d'un llibre de Vicente Aleixandre: *La destrucción o el amor* (1935) pel torrent impetuós, pel sentit del ritme, per l'ús de la puntuació, per les enumeracions diverses... és un alè semblant, d'arrels pregones i subterrànies, però personalíssim pel que fa a Villangómez, perquè la seua és una veu d'oferiment a la vida, a la necessitat de la bellesa, al despertar del goig que desperta la mirada del paisatge i del cos estimat.

És el temps dels darrers llibres: *La miranda*, *El cop a la terra* i *Declarat amb el vent*. Dins de la serenitat, de la maduresa estètica i vital, retorna el motiu del paisatge, entés com a perllongació de l'ànima (el títol de la primera part de *La miranda*: «Entre la mar i el vent» correspon al darrer vers del poema «Terra natal» que comentàvem en un principi), però també l'home i el paisatge no sols com a geografia física sinó humana (a *El cop a la terra*) i ara amb més força la llengua i el poema, fruit de la meditació i l'homenatge: «Al meu vers instal·leu-vos, llampecs interiors, / i es vegin a la vostra resplendor atesorada / els meus camps i els seus homes, amb nova fesomia, / tan semblant –imitada com és– a la real, / però amb aquesta llum inconfusible / que diem poesia.»

Però aquesta llum inconfusible només pot descobrir-nos-la un poeta veritable. Aquesta llum –ho saben ben bé tots els lectors i escriptors de poesia– no és a l'abast de tothom. («És molt alta l'escala de la poesia», deia Kavafis). Perquè aquesta llum és l'ànima del poema. Diguem-ho en paraules d'un altre escriptor d'Eivissa, Antoni Marí: «el poeta veritable és aquell qui descobreix les proporcions i l'harmonia de la realitat, o el seu caos; aquell qui sap donar compte de la veritat de la natura i del joc de les passions». Em sembla, és evident, que ningú no podrà dubtar que Marià Villangómez, des d'aquesta illa, però obert a tot el món, a tota la poesia, és un d'aquests poetes.

R

LL